

Jonáš 1,1-3

1.

Sbor či farnost, které nemají smysl pro sebekritický humor, ať tuto starozákonní knihu raději obloukem obejdou, radí ve své knize holandský theolog MISKOTTE. V kánonu je sice zařazena mezi 12 malých proroků, začíná obvyklým „*Stalo se slovo Hospodinovo k N.*“, ale v žádné ze 4 kapitol knihy není Jonáš nazván prorokem a z jeho proroctví, „volání proti Ninive“, nemáme zaznamenánu jedinou větu, jediné slovo. Jeho proroctví se obrací k cizímu městu a cizímu lidu: ninivští přece mají jiné bohy než Izrael. A především: Slova tohoto proroctví nedojdou vyplnění a čtenář a čtenářka jejich nevyplnění vnímají jako dobré poselství této prorocké knihy. Zdá se, jako by v ní daleko více než o Ninive šlo o Jonáše. Pána Boha stojí méně námahy obrátit miliónové pohanské město plné bezbožnosti a nepravosti, než přimět k změně smýšlení jednoho zbožného a spravedlivého izraelského proroka. *Tenhle Jonáš!* Vždyť je vlastně jakýsi pre-farizeus: Nic dobrého lidem nepřeje, jenom je soudí, na dálku rád nadává na bezbožné, ale zblízka s nimi nechce nic mít; Pána Boha má pro sebe, jiným ho upírá; když by měl být prostředníkem jeho vstupu do hry, raději sám ze hry vystoupí. Anti-apoštol, anti-misionář Jonáš! Jedna část židovstva, zřejmě ostatnímu světu poměrně otevření Židé žijící v diaspoře, tu nastavuje zrcadlo druhé části židovstva, uzavřené, svým uzavřeným a do sebe zahleděným spoluvěrcům, kochajícím se vlastní výlučností. Sebekritika profétismu, sebekritika církve, sebekritika theologie – a přitom jemná, úsměvná, takřka humorná, vpravdě evangelijní. Kdo má uši k slyšení, za ní může slyšet, že *první budou poslední a poslední první*, celníci předcházejí do Království nejednoho spravedlivého a nevěstky nejednu spravedlivou. Mísí se tu motivy prorocké s mudroslovnými, pronikavá psychologická kresba s nejednu nepravděpodobností, výmluvné symboly se zaniklými reáliemi a výsledný celek je nádherné vyprávění o podivuhodných Božích soudech a ještě podivuhodnějších Boží milosti. Jako kdyby ta pověstná *Jonášova velryba*, nějaká ta veliká ryba, měla být názorným odkazem k podivuhodnosti Božích soudů, které nejen kvantitou, nýbrž především kvalitou převyšují všechny lepší či horší soudy lidské. Pokusím se ten příběh postupně převyprávět. Nejsem starozákonník, mějte se mnou trpělivost. Jen na okraj: Jako začínající farář jsem se po celé čtyři roky vyhýbal starozákonním textům, až jsem jednou o prázdninách – bez velkého rozmyšlení a zdůvodňování sobě či svým tehdejšími českobrodskými farníci a farníkům – sáhl právě po knize Jonáš. Dnes opuštěn svým farářským kolegou a zanechán ve štychu svými kolegy učitelskými, možná i z obav, abych se sám také nepokusil se někam schovat, sahám pro potěchu svou i vaší k příběhu tohoto *exemplárního biblického eskapisty, theologa na útěku*.

2.

Tak tedy *Jonáš*: jméno (dnes mezi českými evangelíky jakž takž frekventované, jeden Jonáš je v prvním ročníku, další mezi doktorandy) prý znamená „holubice“. Čtenář/ka Starého zákona (a jimi jste z titulu studentů/tek theologie vy všichni) tu jistě vzpomene na holubici jako posla Boží milosti nad opadlými vodami potopy. V knihách prorockých pak je holubice obrazem zármutku Izraele a pokání; dále se vyskytuje jako označení celého Izraele. Jonášův původ sahá kamsi do temné minulosti: v Druhé knize královské čteme o jakémsi proroku Jonášovi v severním Izraeli za krále Jarobeáma. Kniha Jonáš je ovšem mnohem, mnohem mladší. Už jsem řekl, že nikde v celé knize není její hrdina titulován jako prorok. Hospodin si může povolat kohokoli. („Tedy i tebe“, ale raději nebudu takto žertovat.) Nebo jinak: Prorokem se člověk stává až Hospodinovým povoláním, až v okamžiku, kdy se k němu „stane slovo Hospodinovo“, kdy do jeho života vstoupí Bůh Izraele s úkolem nést konkrétní Boží slovo konkrétním lidem na konkrétním místě v konkrétní době. Zde: „*volat proti Ninive*“, zvěstovat „tomu velikému městu“, metropoli Asyřanů, nepřátel Božího lidu, *Boží soud*. Míra

Božího hněvu se naplnila, Bůh už se dál nemůže dívat na zlo, které Ninivští páchají, tj. prý na pyšný a zpupný kult plodnosti a války. Nepravost Ninivských „vystoupila před Boží tvář“. Už toho násilí a sexu bylo trochu moc. Ninivští své bohy, bohy podle svého obrazu, tedy božstvo plodivé a válečnické síly, uctívají po svém, tedy po jejich. I kdyby něco věděli o Hospodinu, byli by takřka jistě přesvědčeni o tom, že Ninive je mimo Hospodinovu kompetenci, že se nachází mimo pravomoc Boha Izraele a že brány jejich opevněného města chrání jeho obyvatele před intervencemi tohoto případného boha. Obdobně si i dnešní (novo)pohané všeho druhu, ať už kultí před jakýmikoli oltáři, namlouvají, že dokud oni sami nechtějí, dotud na ně Boží slovo neplatí.

Hospodinovo slovo je *slovem soudu*. A co Bůh řekne, to také platí. Obecný náboženský názor říká, že Bůh své slovo splní, ale člověk si na jeho splnění nejednou musí počkat. Za podstatnější však považuji skutečnost, že jeho vyplnění nás může velmi překvapit. V jonášovském příběhu Hospodin posílá *před sebou* – nebo spíše *za sebe*? – svého proroka. Jedna výstižná BARTHOVA formulace (ze spisu *Evangelium und Gesetz*) říká, že už sám fakt, že s námi hříšnými lidmi Bůh mluví, je milost. Ano, skutečnost, že se „uděje“ prorocké Boží slovo vůči Ninive, že Hospodin na Ninive nezačal rovnou dštít oheň a síru, nýbrž že tam do Ninive poslal svého proroka, znamená milost.

Zatím je tam prorok pouze poslán. Než tam skutečně dojde, uplyne dost dlouhá doba – a právě tato doba je dána Ninive ku pokání. To ovšem nemůže v Ninive nikdo vědět, dokud jim to někdo nesdělí. A ten, kdo by jim to mohl, ne, ten, kdo by jim to měl sdělit, jim to fakticky odmítne sdělit. Dostane se mu Božího slova – a on, místo aby s ním běžel do Ninive, s ním utíká co nejdál od Ninive, na sám kraj světa, „do Taršíše“. Židé si prý mysleli, že někde tam končí svět, že se tam nachází jakási brána do podsvětí. Tam, na samém známém, dosažitelném konci světa, se chce Jonáš ukrýt před svým Bohem. Ví nebo by mohl vědět, že „*Hospodinova je země se vším, co je na ní, svět i ti, kdo na něm sídlí*“ (Žalm 24,1), že se tedy před Hospodinem neskryje ani doma ani v Ninive. Mohl by snad i znát slova žalmové písně, která jsme se před chvílí společně modlili: „*Kam odejdu před tvým duchem, kam uprchnu před tvou tvář? Zamírím-li k nebi, jsi tam, a když si ustelu v podsvětí, také tam budeš.*“ (Žalm, 139, 7-8) Přesto utíká.

MAX PICARD kdysi napsal knihu s názvem „Člověk na útěku“. Ale tady jde o víc. Neutíká tu „pouze“ „Jonáš, syna Amítajův“, který měl žít v dobách královských a žil, nevíme vlastně kdy. Na útěku není jen persona privata, soukromá osoba, Jonáš, na útěku persona publica, veřejný činitel, Boží prorok. Jonášův útěk je útekem zplnomocněného Božího posla, je to útěk od poslání vyřídít Boží slovo – „ve světě, světu, proti světu, pro svět“! Tedy: „*prorok na útěku*“, „*církev na útěku*“, „*theologie na útěku*“, „*theolog na útěku*“. Jonáš utíká před Bohem, před sebou samým, před svými ninivskými i izraelskými bližními, když jiným jde o život, jeho útěk připravuje Ninivské o možnost slyšet Boží slovo o darovaném čase k nápravě, ne, víc: Boží slovo dávající sílu k nápravě: efektivně působící odvrácení od pýchy pokoře, od spoléhání na vlastní síly k spolehnutí na Boží sílu, odvrát od model a příklon k pravému Bohu.

Proč stále utíká? Jistě proto, že posel soudu není hostem, který by byl v Sodomě a Gomoře osobou vítanou. Rozumíme dobře tomu, že nechce být vysmíván a zesměšňován, etiketován jako defétistu, šířitel klamných poplachů a jobovských zvěstí. Nechce být vystaven otázkám jako např. *Proč by tady měla platit slova vašeho Boha? A kdy ti to řekl? A jak ti to řekl? A jak nám zaručíš, že sis to všechno sám nevymyslel? Že nejednáš jen z vlastní iniciativy, nepodnikáš vlastní agitaci?* Běžný obraz faráře jako defétisty a kazišuka zřejmě není jen dnešní a jen náš český. DIETRICH BONHOEFFER plasticky načrtl – metodisté mně doufám odpustí – „sekularizovaný metodismus“ kazatelů, kteří se za pomoci existenciální filosofie a freudovské psychoterapie snaží zasáhnout svým kázáním průměrně šťastného, zdravého a spokojeného člověka tak, že mu nejprve namluví: „Ty jsi ve skutečnosti nešťastný

a zoufalý, a i kdyby snad ne, pak tě stejně nečeká nic jiného než smrt“, aby ho pak zachránili z desperace, do níž ho před tím sami uvrhli. (Parafázuji, viz *Na cestě k svobodě*, s. 231; WEN 357). Opravdu, nezaviděňhodná role být prorokem soudu, nestačí na ni nikdo z nás, a ze všech nejméně mravokárci, kteří se jí tak rádi chápou!

Pozdější Jonášův rozhovor s Hospodinem (předbívám, ale možná si ho pamatujete z minulé středy) nám otevírá ještě další, mnohem závažnější motiv jeho útěku na sám kraj světa. „*Ach, Hospodine, což jsem to neřikal, když jsem byl ještě ve své zemi? Proto jsem dal přednost útěku do Taršíše! Věděl jsem, že jsi Bůh milostivý a plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný, že tě jímá lítost nad každým zlem*“ (Jonáš 4,2) Takže: Jonáš dobře znal Hospodina, aby se proto bál, že slovo soudu nebude jeho slovem posledním! Až do takových satanismů se může propadnout Boží lid! Raději mlčet jako hrob, ať se Ninive třeba propadne do horoucích pekel, než se blamovat, že se Hospodin zase projeví jako odpouštějící Bůh. Co je nám do pohanů? Co je nám do světa, který „ve zlém leží“? Snadno se o něm moralizuje z kazatelen, ale vstoupit jít do něho se zvěstí Božího slova? Vždyť ani za tento kazatelský pultík se mým kolegům nechce! A Jonáš by mohl pokračovat: „*Nemám nenávidět, Hospodine, ty, kdo nenávidí tebe? [...] Nenávidím je, rozhodně nenávidím, jsou to také moji nepřátelé.*“ (Žalm 139,21-22) To prosím nebyl krutý sarkasmus Jana Štefana, to jsem četl z Bible. V evangeliu jsme slyšeli, jak by Ježíšovi učedníci nejraději vypálili celou jednu Ježíšovi nenakloněnou samařskou vesnici „*Pane, máme přivolat oheň s nebe, aby je zahubil?*“ Ale Ježíš se obrátil a pokáral je: „*Nevíte, jakého jste ducha.*“ (Lukáš 9,54.55)

Nevíme, zda Jonáš věřil, že by se mu jeho útěk mohl podařit. Čteme jen, že „sestoupil do Jafy a vyhledal loď, která plula do Taršíše“, nasedl na ni a prchal „pryč od Hospodina“. Byl si vědom zoufalé marnosti svého pokusu o útěk? Tušil, že *Bohu, sobě samému, svým bližním člověk nikdy neuteče?* Nemá kam utéci. Do smrti? Vždyť tam ho čeká Pán života a smrti. Do pekla? Vždyť tam Bůh v Kristu sestoupil. AUGUSTIN a LUTHER dobře věděli, že je jediné místo, kam se lze utéci před Bohem: Bůh sám. *Od Boha a před Bohem utíkáme k Bohu* – tak bych si dovolil obměnit jednu proslulou větu DIETRICH A BONHOEFFERA („Vor und mit Gott leben wir ohne Gott“, WEN 394). Jinou možnost nemáme nikdo z nás, neměl ji ani Jonáš. Protože Bůh je větší než všichni jeho služebníci. *Bůh je větší než naše srdce* (1. Janova 3,20b).

3.

Jonáš Bohu neuteče, Ninive bude zachráněno; Bůh bude oslaven navzdory selhání svých proroků a apoštolů a farářů a theologů, ba možná, že právě v jejich selháních. Tady dnes můžeme skončit a těšit se na pokrčování krásného příběhu o Boží vítězné lásce ke všem lidem. Amen.